

La terra que inunda les sabates

Autor: Carles Ricart Dols

Si alguna cosa m'ha ensenyat esta història que relataré i les complexes vides que van girar al voltant d'ella, és que tot depèn del costat des del qual es vegem les coses. Un pas en fals, o a la teua esquerra, o a la teua dreta, o davant o arrere, i és una altra la perspectiva. En pocs segons canvia tot de dalt a baix. Normalment a pitjor, a vegades cap a l'horror, mai a millor. El primer que vaig aprendre en arrancar la meua labor de guardià dels afusellats és que el món es veu diferent als peus d'una fossa comuna.

Guardià dels afusellats. Així és com van arribar a conèixer-me algunes persones en la intimitat de les portes i finestres tancades... Quina irònica paradoxa, no? O una paradoxal ironia. Protegir a aquells que ja estan morts. No obstant això, a tots els que penseu que va ser impossible salvaguardar als homes i dones que, cada matí, em trobava amb els ulls oberts a les portes del cementeri de Paterna, vos el puc rebatre de manera categòrica: jo vaig aconseguir fer-ho durant sis anys: des de 1939 fins a 1945. Cuidar els represaliats va ser el meu pa de cada dia. Em dic Leoncio Badía Navarro, vaig nèixer a l'Eliana i esta és la meua història.

Paterna. Any de 1977

Entre cadàvers, casquets de bala i taques de sang resseca en la terra. Resseca i bruta perquè era sang d'ahir. I de la setmana passada i l'anterior. Sang mesclada amb altres sangs. Roig al quadrat o al cub. Així, en eixe context tan escabros i abrupte, vaig repartir dignitat. Als ajusticiats per la guerra, als represaliats, als presos... Entre tanta barbàrie, a tots ells els vaig obrir una porta d'accés a la humanitat.

Tenia trenta-tres anys quan vaig començar a fer-me càrrec d'enterrar els cossos dels presos que, diàriament, amb el primer cant del gall o l'últim del grill, eren afusellats en el mur de Paterna. Havíem perdut la guerra i algú havia de fer-se càrrec d'eixa trista faena. No, no penseu que la vaig assumir gustosament. La fam i l'obligació d'alimentar a una família és un arma molt persuasiva. No tenia una altra elecció. “¿Tú quieres trabajar, rojo? Pues vete a enterrar a los tuyos”, em va dir l'alcalde de Paterna un matí, després de diversos dies de desesperació per trobar feina. I ací va començar tot. Pensava que s'obria davant meu una de les majors desgràcies que una persona pot patir al llarg de la seua vida: desfer-te dels cossos dels teus camarades assassinats. No obstant, eixes paraules de l'alcalde van ser una autèntica benedicció per a mi. A ell li estaré eternament agraït. El que al principi vaig assumir com un treball, transsumpte d'un castic, em va obrir les portes al coratge que habitava en el meu interior sense jo saber-ho. Li va donar curs a una valentia fins a eixe moment desconeguda per a mi.

Trenta-tres anys i una guerra perduda a la teua esquena, et fa viure la vida com si tingueres cent. El teu aspecte és el d'un iaio. No, res d'això. És com si ja estigueres mort. La primera saca de cadàvers cosits a trets que em va arribar en una camioneta, semblava una càrrega de corders degollats. Desenes d'ells, uns damunt d'uns altres. Ningú torna a ser el mateix després de veure això amb els seus propis ulls. Ningú torna a riure ni a sentir ni a plorar ni a dormir ni a menjar de la mateixa manera. Amb cada transport que jo veia arribar des del Terror de Paterna, alguna cosa moria en mi. O jo moria un poc més. Així fins que, de sobte, quasi sense saber-ho, un dia em vaig adonar que jo també estava mort. Sí, caminava, menjava, m'afaitava, col·locava als cadàvers en una posició digna dins de la fossa, tirava calç, dormia i feia moltes de les coses que fa la gent normal que està viva... Però estava mort. Per això no tenia por de morir, perquè ja estava mort. En canvi, entre el dolor i destrucció, vaig descobrir que també hi havia un lloc per a l'esperança. I a ella em vaig agarrar.

Començaré pel principi. A tots ens afecta l'inici d'una guerra. No pots abstraure't ni ficar-te davall del llit. D'una manera o una altra, t'arriben els ressons dels trets, les trinxeres o la barbàrie. Amb l'alçament feixista, jo vaig ser un dels joves que van veure interrompuda la seua vida per la lluita. Vaig haver de deixar a mig fer els meus estudis de Magisteri. Una altra irònica paradoxa... Deixar els estudis amb els quals educar al futur de la societat per a anar a pegar tirs al present més brut.

Atenent els meus ideals, els que des de xicotet m'havien transmés els meus pares des del peu del llit, em vaig allistar com a voluntari en l'exèrcit republicà per a frenar el colp d'estat del general Franco. Em vaig presentar voluntari a Paterna. Els meus coneixements en mecànica i el meu permís de conduir em va convertir a l'instant en xofer d'alts comandaments: un general i un coronel. Les diferents victòries i derrotes durant la guerra, tant celebrades com plorades per mi i tots els meus companys, em van portar a passar per diferents ciutats... Castelló, Conca,

Saragossa i, finalment, després de l'avanç imparable dels revoltats, a Barcelona, on va acabar per confirmar-se el triomf franquista i la caiguda de la República.

La derrota té una dignitat que la victòria no coneix. Per això, perquè vaig aconseguir refer-me des de l'orgull, vaig decidir tornar a Paterna. Il·lús de mi, vaig tornar convençut que estava a resguard de qualsevol castic. Res més lluny de la realitat. La meua participació en la guerra va suposar el meu arrest. Primer vaig ser apallissat i després em van traslladar a la presó de San Miquel dels Reis, on vaig ser sotmés a un juí sumaríssim, per dir-ho d'alguna manera, que em va condemnar a mort. Ningú sap com ni per què, però em vaig lliurar de l'afusellament.

Però la llibertat no va ser sinònim de perdó. Això mai. Mai van arribar a perdonar. Després del meu alliberament, vaig tornar a Paterna per a viure amb la meua dona. Havia aconseguit esquivar la mort, però les necessitats acuitaven l'estómac. Necessitava treballar. Durant setmanes vaig esperar, de bon matí, en la Plaça Major amb la finalitat que algun terratinent o empresari m'agafara per a treballar en terres o magatzems. Però el meu passat sempre estava molt present. La meua trajectòria i el meu posicionament durant la guerra m'anava a passar factura, arribant a ser una llosa que no podia llevar-me de damunt. Ningú em donava ni una miserable ocupació. Va ser llavors quan vaig prendre la millor decisió de la meua vida. No sé si va ser un atac de lucidesa o el destí, però semblava que estava escrit que la meua visita a l'Ajuntament m'anava a canviar la vida. Em vaig plantar davant l'alcalde en el seu despatx i li vaig pregar un treball. Així en repetides ocasions, molts dies, però sempre sense èxit. L'última vegada, molt a prop ja de la desesperació, vaig sentir aquella frase tan dura i alhora tan reparadora: “¿Tú quieres trabajar, rojo? Pues vete a enterrar a los tuyos”. Una tasca que mai haguera desitjat: enterrador de Paterna; un treball per a bregar diàriament amb l'odi i el dolor.

La visió de la sang des de l'alt de la camioneta. Un rastre roig i discontinu que va des del mur d'afusellament fins a l'entrada del cementeri, com a molles de pa que es van deixant en el camí per a seguir les petjades del mort. Presos amb el ventre perforat d'un tret. Cossos amb les cames doblegades i de genolls, basculant lleugerament a un costat i a un altre amb cada sot. Caps inclinats a la deriva, sense futur ni nom ni data. Troncs que s'han dessagnat lentament, tractant de subjectar-se els budells amb les mans. Pits convertits en masses de sang sobre les quals s'escapa la vida entre els dits. Boques obertes com a peixos que agonitzen a un riu o una platja. Mirades fixes en algun punt imprecís del passat imperfecte. Taques de sang que s'estenen lentament sota els meus peus. Gent a la qual no li queda gens de vida. Històries silencioses i silenciades a la matinada que feia acte de presència com a testimoni discret. Cares d'afflicció sense consol ni ningú que els plores.

Així va ser el primer dia de treball.

La meua missió a partir d'eixe moment va ser sagrada: unir tots els morts que arribaren afusellats en la mateixa abraçada de la terra, consolar amb els meus actes més que amb paraules.

Eixe matí, quan ja el sol apuntava a l'alt del cel i tots els cossos descansaven sense pau en la primera fossa comuna del cementeri de Paterna, vaig entendre que la meua labor no acabava ni eixe dia ni ací; que demà i a l'altre i a l'altre hauria d'acomiarar i enterrar a més persones. Era, ja oficialment, el guardià dels secrets eterns i hauria d'estar sempre preparat i disposat per a rebre i donar sepultura a tots aquells companys que la vida, o la mort, m'enviara. L'infern no està molt lluny d'ací; a vegades, a només uns passos de nosaltres mateixos.

Tot va començar amb Antonio Soriano. Ell va obrir una porta als records, a la memòria, a esta batalla contra l'oblit. Amb el seu cos, es va iniciar la meua lluita personal contra els quals volien segellar la història i els seus actes. No servix de res tapar el passat, ocultar els trets que se sentien de bon matí, passar pàgina, desfer-se dels cadàvers en tombes sense nom. Al final tot ix a la llum. D'una forma o altra, qualsevol cosa emergix obrint-se pas per a trencar una bretxa cap al futur.

Quan veia pujar la camioneta des del d'afusellament amb la seua càrrega de mort, jo desconeixia les identitats dels cossos. Dels més de dos mil afusellats que vaig enterrar en fosses comunes durant sis llargs anys, només coneixia de vista a uns pocs. Amb alguns vaig arribar a compartir hores a San Miquel dels Reis, però amb cap vaig passar de la salutació i de mirades creuades. Per tant, per a mi només eren una pasterada de pell i ossos.

A l'alba, mentre esperava l'arribada del camió, jo no sabia els noms i cognoms d'aquells als quals havia de donar-los sepultura, però sí que sabia el volum de treball que se'm venia damunt. El Terror estava situat en una esplanada a un parell de quilòmetres de Paterna, per la qual cosa cada jornada, entre el silenci de la nit que mor i el dia que naix, se sentia perfectament la quantitat de trets: catorze trets eren set morts a enterrar, a vegades sis, tal vegada huit; escoltar

vint trets m'anticipava un dur dia de treball; no escoltar cap detonació m'advertia que l'endemà tindria el doble de faena.

Però tornem a Antonio Soriano.

Aquell dia, mentres preparava en el sòl tretze cossos per a procedir a baixar-los a la fossa, em vaig fixar en un dels rostres interromputs. Allí, als meus peus, tan a prop que podia ja escoltar i sentir el plor llunyà de la meua germana, tenia el cadàver d'Antonio Soriano, el meu cunyat. En eixe precís instant, el cor se'm va accelerar fins al punt que creia que se m'anava a eixir per la boca. Em va costar continuar respirant mentres un parell de llàgrimes van traure el cap al balcó dels meus ulls. Tantes setmanes buscant-ho, preguntant per ell ací i allà, en les casernes, a l'ajuntament i en altres presons, per a acabar sabent que el seu parador era la Model de València. Això va ocórrer un parell de setmanes abans del seu afusellament. I eixe matí m'enfrontava al pitjor escenari i al final més trist. Ja res es podia fer per Antonio, més enllà d'enterrar-ho dignament al costat de la resta d'afusellats. Introduïts i alineats ja en la fossa els dotze cossos, únicament restava per baixar les restes d'Antonio. Sense poder detindre el plor, vaig carregar amb ell fins a depositar-lo en el buit que faltava per completar. En silenci i de genolls, mentres li passava la mà pel front i el pit, em vaig acomiadar d'ell en el meu nom i en el de la meua germana. I va ser en eixe precís instant de dolor immens, quan es va obrir la porta als records, a la memòria, a eixa lluita contra l'oblit. Sis llargs anys es van iniciar just en moment.

De la camisa bruta d'Antonio, tacada de fang i sang, feta pols per la mort que ho va atropellar, vaig tallar un tros de tela. Encara hui, molts anys després, no sé què em va portar a retallar eixe tros de roba, però sabia que necessitava portar-me'l amb mi a casa, ensenyar-li'l a la meua dona i a la meua germana, plorar davant ell.

Vos adoneu? Vos adoneu que jo, quan vaig retallar el primer tros de memòria d'una altra persona, estava decidint el meu destí sense saber-ho? Si no haguera tallat eixa tela d'un pam de grandària, no hauria arribat fins ací. El que vull dir és que, encara que siga de manera involuntària, els nostres destins es decidixen en un instant concret, precís.

La vida del meu cunyat acabava eixe matí, però per a mi començava una odissea, un viatge cap a la memòria, un crit entre tanta mort silenciosa i inevitable. A partir d'eixe dia, tractaria de conservar alguna cosa de cada mort que passara per les meues mans. Seria una espècie d'ofrena que entregar als seus familiars vius, a aquells que es quedaven a este costat de la vida amb més preguntes que respostes.

"Rosario, no vages que ja no està".

Així, mentres li mostrava el tros de camisa d'Antonio, va saber la meua germana que havien afusellat al seu marit. Durant eixos quinze dies que van transcórrer entre localitzar-ho en la Model de València i la seua mort, Rosario va acudir cada jornada des de Paterna fins a les portes de la presó per a portar-li menjar, roba i algunes fotografies. Una d'elles, la de la seua filla Carmen, la meua neboda, Antonio la va desgastar de tant besar-la.

Li agradava tocar la guitarra. Havia nascut en 1899 a Chelva i era llaurador i un gran cuiner de paelles. Va ser soci fundador de la banda de música, membre del Comité Revolucionari Local i del Secretariat de la UGT del seu poble, impulsor de la col·lectivització agrícola local i va participar en el front de Terol.

Del 15 al 29 de setembre va estar reclòs en la Model de València, però més tard vam poder saber que va passar per diferents penals abans d'arribar allí: Carlet, Alzira i San Miquel dels Reis.

Ara, transcorreguts els anys, encara record amb un somriure el matí en la qual Antonio va poder, per fi, conèixer a la seua filla a la presó. La valentia de la meua germana ho va fer possible, ja que va introduir a la meua neboda amagada en una cistella de roba, després de subornar al guàrdia de la presó amb una suculent cassola d'arròs.

Però el calvari de la meua germana no va acabar amb l'execució d'Antonio, perquè la repressió va continuar com el primer dia. Es va veure obligada a allotjar a diversos soldats franquistes a la seua casa, un castic que la va atemorir durant mesos. Ella, la seua filla Carmen i l'angoixa, les tres, dormien tancades amb clau en una habitació. Periòdicament, la Guàrdia Civil l'amenaçava amb expropiar-li els pocs béns al seu nom. Amb el temps eixa situació va acabar per solucionar-se; no perquè marxaren els soldats, sinó perquè va patir l'expulsió de la seua pròpia casa i es va veure obligada a vindre's a viure amb nosaltres.

Eixe va ser el recorregut de la meua germana després de l'afusellament del seu marit. Va aconseguir tirar avant a la meua neboda, superant sens dubte l'estigma de ser 'mujer de rojo'.

Com esta, va haver-hi moltes, milers d'històries que no es van contar per por. La política del terror de la postguerra va funcionar, entrant amb violència en l'esfera més íntima de les famílies. No s'heretaven històries; s'heretaven pors de generació en generació: els relats

compartits únicament a porta tancada, negar els objectes ocults o, fins i tot, destruir-los. Eixe va ser el major assoliment de la dictadura.

En aquells dies, només van triomfar els silencis imposats.

Però quan Carmen va créixer i ja va ser major d'edat, la seua mare li va explicar amb detalls el destí del seu pare aquell matí de setembre de 1940, i li va ensenyar el tros de camisa que vaig rescatar per a elles.

Anys després, poc abans de morir, Rosario va demanar per favor que l'enterràrem amb la foto que el seu marit besava fins a l'extenuació en els seus dies de presó. Per part seua, la meua neboda Carmen encara conserva el tros de tela d'Antonio, embolicat amb paper de periòdic, restes de terra i algunes taques de sang del seu pare.

Els actes parlen per nosaltres. Són els nostres símbols. Una acció diu moltes coses sense dir res. En una certa manera, veure el cos destrossat a trets del meu cunyat Antonio, va ser la gota que va omplir el got. Hauríem d'estar sempre agraïts a les gotes que omplien els gots, perquè darrere d'elles sempre venen les millors decisions, les més valentes, les més atrevides.

El meu pla era molt senzill d'executar però, al mateix temps, tremendament arriscat. Guardar alguna cosa, un tros de roba o un pèl d'un mort, requisar-li'l i emmagatzemar-lo abans del seu descens a la fossa, m'embarcava en una travessia molt perillosa. Era conscient que, si per un descuit o per mala sort, em caçaven els de dalt, jo passaria, sense cap dubte, a formar part d'un altre nou grup d'homes que marxarien cap a la paredassa un matí pròxim; ja mort, ocuparia el meu lloc en la camioneta que ascendiria des del Mur de Paterna fins a la porta del cementeri; i el meu cos descosit ompliria la fossa comuna oberta al costat de la resta d'afusellats.

Però valia la pena intentar-ho.

En eixos moments, just en l'instant de prendre la decisió ferma de recopilar objectes personals dels morts per a entregar-li'ls als familiars, vaig veure la humanitat. Els morts mereixen descans i les seues famílies, consol. Estava plenament convençut que rebre alguna cosa del seu pare, el seu marit, el seu germà o el seu avi recentment afusellat, saber amb exactitud el seu parador, mitigarà d'alguna manera el dolor desbocat.

Valia la pena intentar-ho.

Quins objectes podria recaptar? És sorprenent el que, com a enterrador, he pogut trobar-me en les butxaques d'uns pantalons, d'una camisa, en el folre d'un jupetí. La desesperació continguda en un portamonedes. A partir d'ací, vaig fer una relació mental de quins objectes personals podria salvaguardar de la fossa. Recopilaria aquells que les famílies pogueren identificar sense titubejos i els serviren per a conèixer, certament, la fi última de la seua persona estimada. Una cosa amb la qual tancar les ferides obertes -si és que este tipus de ferides tenen cura-.

Amb el temps vaig aprendre que els objectes més personals són verdaderes càpsules del temps. Transmeten energia. Contagien record i tendresa, derroten al dolor per a comunicar alegria i vida. És un llegat d'amor. Dignifiquen el record. Cada objecte, per mínim i intranscendent que semblara, representaria a tota una persona, contindria la seua ànima, a algú que va prendre decisions i va ser afusellat per les seues idees.

Sí, valia la pena intentar-ho.

Durant sis anys, des de 1939 fins a 1945, vaig recopilar ulleres trencades, botons solts, culleres, espadenyes d'espart, trossos de tela, flocs de pèl, capsetes per a guardar el tabac d'embolicar, breus cartes de comiat, diverses pipes de fumar, xicotetes fotos familiars, mocadors, pispes de camises, cordills, cinturons, botelles minúscules, capsetes de mistos i retrats de fills i dones. En definitiva, restes de vides arrancades d'arrel.

Així funciona el mecanisme del record. I quan este no funciona o no arriba a recordar, entren en joc els objectes personals, que no són coses inertes. Fregar-los o veure'ls t'acosten veloçment a un record, a una aroma, a un paisatge. Et llancen a un viatge del qual no vols tornar mai. Es presenta davant teu el ja inassolible (la infància pretèrita, la mà del pare que agafa a la seua filla de la mà) però que, no obstant això, pots tocar i fer olor i sentir. A vegades, fins i tot, pots arribar a parlar amb uns altres.

Eixa és la funció que volia que els meus objectes exerciren en les famílies desesperades: desitjava que, gràcies a la meua humil ajuda, pogueren viure per uns minuts allí on no aconseguix la memòria.

Certament, valia la pena intentar-ho.

Ja coneixes els detalls de com va nàixer esta història, el moment exacte en el qual va canviar la meua vida, la dels morts i, sobretot, la dels vius. Però abans de seguir amb el relat de la família Marín, vull explicar-te aquell dia de treball de juny de 1938, en el qual vaig trobar una carta en la butxaca dels pantalons d'un dels afusellats.

Eixe dia semblava una jornada més entre cadàvers i rastres de sang, quan segons abans de baixar un dels cossos a la fossa, vaig introduir, sense tot just adonar-me que ho feia, la mà en la butxaca posterior dels pantalons d'un tal Vicente Moyá. Vaig notar ràpidament que hi havia alguna cosa en el seu interior. En traure-la, vaig poder veure un manoll de fulles arrugades, escrites amb dits tremolosos i cal·ligrafia incerta. A vegades, el dubte i el temor passen de la ploma del qual escriu fins al paper quasi per inèrcia. Després d'assegurar-me que en eixe moment estava sol i no hi havia ningú al meu voltant a eixa hora del matí, vaig començar a llegir amb el cor encollit. Per molt de tracte diari que tingues amb la mort, l'estómac es desboca quan algú ha escrit alguna cosa just abans de marxar-se per sempre:

“A mi querida esposa e hija en las últimas horas de mi vida solo os pido que sepáis libraros de los que an atentado cometer esta injusticia contra vuestro ser querido.

Me voy al otro mundo para siempre. Se me agotan las fuerzas y ya no puedo más. Recuerdos a María y sus hermanos y a José Ruiz. Millones para todos de besos para todos, y que tengáis más suerte que yo.

Con la conciencia tranquila escribo mis últimas palabras porque dentro de unas horas habré dejado de existir. Me van a ejecutar. Adiós para todos. Trinidad e hija mía os llevo en el corazón al cielo. Recebid mis últimos besos y abrazos de tu esposo y tu padre. Paterna calle de la San Luis nº 87. Quien la encuentre que la entregue a esta dirección. Vicente Moyá”.

Després de la seua lectura, vaig comprendre que tenia una missió.

Aquell matí, res més acabar d'enterrar la saca de cadàvers d'eixe dia, vaig anar caminant fins al Carrer Sant Lluís. El número 87 era una casa amb molt mal aspecte al final d'un tram sense eixida. Reconec que em va donar una certa objecció arribar i tocar la porta per a entregar este missatge. Així que, després d'assegurar-me que hi havia gent dins de la casa, vaig deixar les fulles plegades en l'escaló d'entrada i vaig col·locar una xicoteta pedra damunt com a petjapapers. Vaig donar uns colpets amb els artells a la porta i vaig eixir corrent.

Han passat molts anys, però també recorde que per aquella època, durant dos setmanes, va estar acudint Don Julián, un capellà de Paterna, a les portes del cementeri. Em va comentar que, per pròpia voluntat i caritat cristiana, vindria cada dia a beneir als afusellats abans del seu descens a la fossa per a, en el seu nom propi i de l'església catòlica, perdonar-los els seus pecats. Algú de dalt, no sé si del mateix Ajuntament, de les Casernes, de l'Arquebisbat o de la seua pròpia parròquia, va haver de prohibir-li acostar-se mai més al cementeri per a oficiar res. 'Als pecadors rojos no se'ls perdona mai!', degué recriminar-li algú. Ho recorde perfectament perquè, des d'eixe dia, Déu només va ser present en les bodes i en els batejos de Paterna, però no va voler tornar a saber res més dels morts.

Necessite organitzar-me. Ordenar la meua ment i el meu passat. Saber el que vull explicar. La història que desitge contar-vos ací és la de la família Marín, però després d'un record sempre em ve un altre; a una història li segueix una altra, i així és impossible que pugui avançar. Aclareix-te, Leoncio! Compte a continuació l'un altre que et va succeir amb el capellà i ja et centres en els Marín. Estem? Val, d'acord.

En un d'eixos catorze dies en què Don Julián es presentava diàriament en el cementeri per a perdonar als afusellats, el camió va descarregar a desenes de morts, després d'un altre matí d'afusellaments. En marxar-se el vehicle i deixar-me tot sol amb els cossos, em vaig adonar que un d'ells encara estava viu. La seua cara i els seus ulls, sense tot just veu ni respiració, m'estaven demanant auxili. No sabia molt bé què fer. El que era clar és que, en cap concepte, anava a enterrar viu a aquell home. Vaig començar a cavil·lar per a valorar totes les possibilitats. I llavors em va vindre al cap que l'única opció viable era recórrer a Don Julián, que en uns minuts acudiria, novament, per al seu ofici diari. Com vaig poder, vaig tapar la ferida amb una manta per a esperar l'arribada del capellà. Quan a l'estona va aparéixer, li vaig comptar el succeït. “Mire, Don Julián, és un miracle que esta persona continue viva amb tres tirs en l'estómac. Hem de fer alguna cosa. Ajude'm, per favor!”. La reacció del capellà em va deixar gelat. Don Julián es va emportar la mà a la butxaca de la caçadora i va traure una arma, li la va posar al cos que agonitzava i li pegà dos tirs. Es va girar cap a mi i em va soltar: “I ara, si no vols acabar com ell, tira a enterrar-ho”. No podré oblidar mai com eixe home es va regirar sota la manta després dels trets.

El meu amic Paco Sancho era llaurador i va nèixer a Moncada. Es va casar amb Dolores Roca i es van vindre a viure a Paterna, on la meua dona i jo vam establir amb ells una bonica amistat durant anys. Van tindre tres fills. Paco, molt compromés amb l'esquerra social, política i treballadora de la comarca, va exercir de delegat sindical en una cooperativa d'agricultors. Igual que molts altres companys del Sindicat, quan va acabar la guerra va ser detingut, empresonat, processat en un juí sumaríssim, acusat per la seua adhesió a la rebel·lió i afusellat.

El seu cos reposava davant de mi a l'espera del seu pas definitiu a la fossa número dèsset. Com era un matrimoni que s'havia assentat i conviscut en el municipi de Paterna diverses dècades, la seua dona, gràcies a algun contacte o conegut, va saber amb antelació que el seu marit anava a ser executat. Aquell matí, ella es va presentar en el cementeri en companyia del seu oncle i una amiga. Se'm va acostar, ens abracem fortament i em va demanar permís per a netejar el cos de Paco. Òbviament, no vaig poder ni vaig voler negar-me. Amb llàgrimes en els ulls, va llavar el cadàver amb aigua i sabó, el va pentinar i el va vestir amb la millor roba dels diumenges. Poc després d'acabar, el seu oncle va portar un senzill taüt que havia comprat dies abans i va introduir el cos de Paco. Al costat d'ell, va depositar una ampolleta medicinal de vidre i, dins d'ella, un paperet minúscul amb el seu nom escrit i un diseg: *Paco Sancho de las Heras. Por favor, sáquenlo de aquí.*

Davant l'anonimat d'una fossa comuna, un nom que ho identifica tot. L'assassinat s'imposava al silenci i a la por, no a l'oblit.

Però el drama de la nostra amiga Dolores no va acabar amb este episodi. Este horror d'un mort que llavar i enterrar, es va dilatar i va seguir present durant molts anys. Eixe matí, al costat de Pablo van executar a set persones més. Companys de saca, els deien. Un dels fills de Pablo, Máximo, no va voler que ni la seua mare ni les seues uns altres dos germans pogueren oblidar mai el que li havien fet al seu pare. Per això, li va demanar permís a un amic de l'Ajuntament per a, del Llibre Oficial de Defuncions de Paterna, copiar a mà els noms de les set persones afusellades aquell dia. La còpia manuscrita de noms i cognoms va acompanyar als membres d'eixa família diverses dècades. Anys després, quan el paper estava ja molt deteriorat de tantes lectures amb ulls i sospirs plorats, Máximo li va demanar a la seua germana que mecanografiara la llista amb una màquina d'escriure perquè no es perdera eixe testimoni mut de l'horror. Lola i Máximo van portar els dos papers en les seues respectives butxaques tots els dies de vida fins a les seues morts. La mare va ser enterrada amb la llista manuscrita; el fill, amb la mecanografiada.

Un fort refredat amb, fins i tot, pics de febra molt alta, m'ha tingut diversos dies en llit, la qual cosa m'ha impedit continuar amb l'escriptura d'esta història. Sempre he pensat que el terrible fred que vaig passar com a pres a San Miquel dels Reis no m'ha arribat a abandonar mai, que m'ha seguit a tot arreu. Allà on estava, sempre he tingut el cos incòmode, amb una gelor interior en el més profund dels meus ossos, un tremolar que de sobte m'atracaven sense previ avís, fins i tot en els dies d'estiu més calorosos i sufocants. Esta va ser una de les grans conseqüències del meu pas per la presó: una espècie d'avaria en el meu termòstat corporal, una caldera desbaratada a la sala de màquines dels meus músculs.

...I fins ací arriben les poques pàgines de Leoncio Badía que han sobreviscut fins als nostres dies. La resta es va perdre pel camí dels anys destruït per la por a les represàlies, una por que s'arrela profundament en l'ànima dels vençuts, teixint una xarxa d'angoixa i desesperació que enfosquix l'horitzó del futur.

I així, amb el misteri embolicant cada pàgina de Leoncio que ara viu perduda en l'abisme del temps, deixem que la imaginació dels lectors com tu complete la seua història. Que estes paraules perdudes troben el seu camí de retorn a la llum algun dia, perquè la història que tanquen puga brillar una vegada més i guiar a aquells que busquen la veritat en els racons oblidats de la història.